

METLIŠKI GRAD PO INVENTARJU LETA 1723

DUŠAN KOS

Malo je gradov na Slovenskem, ki bi še imeli originalno notranjo opremo. Zato je tembolj zanimiv vsak ohranjen opis iz preteklih stoletij, ki nam more prikazati kulturo višjih slojev (plemstva) na čimbolj avtentičen način — neodvisno od današnjih medijskih spektaklov, ki gledalcu sugerirajo svoje videnje preteklosti.

Kot primer skromnosti, pravzaprav kar »asketizma«, si oglejmo, s kakšnim premoženjem je razpolagal leta 1723 gospod Stanislav Pepelko, administrator v službi zagrebškega kapitlja, ki je bil tedaj lastnik gospostva in gradu Metlika. Oboje je kapitelj kupil 2. junija 1710 od grofa Lichtenberga za 20.000 goldinarjev v pričakovanju, da bo renta znašala vsaj 6% od 28.400 vloženi goldinarjev ali 1704 goldinarje. Ker pa je bil dohodek le 3,2% (900 goldinarjev), je kapitelj gospostvo in grad leta 1792 prodal ljubljanskemu krčmarju Josipu Savinšku za 34.000 goldinarjev.¹ Upadanje dohodkov je imelo korenine v nenehnem zmanjševanju gospostva, ki je še leta 1593 štelo 194 celih hub (kmetij) na področju cele Bele krajine,² nato je število padlo vse do leta 1723, ko je štelo le še okoli 66 hub ali 34% od stanja leta 1593. Gospostvo je ohranilo le posest v okolici Metlike (Draščiči—Vidošiči—Dolenji Suhor—Križevska vas) in jugozahodno od Črnomlja (Dragatuš—Dragovanja vas—Dobliče—Rožič vrh—Jerneja vas). Šlo je za majhne obdelovalne enote, ki so pogosto obsegale le 1/4, 1/8 ali celo 1/32 cele hube.³ Temu so se pridružili še izdatki za popravilo gradu, ki ga je leta 1790 skupaj z mestom prizadel požar, zato se kanoniki niso več obotavljali s prodajo.

Sedanji videz gradu izvira iz konca 18. in začetka 19. stoletja, ko je familija Savinšek odpravljala posledice požara. Grad je dobil klasicističen pridih, ki ga v začetku 18. stoletja še ni imel. Gre za peterokotno zasnovo z istim številom enonadstropnih stanovanjskih traktov, ki zapirajo notranje dvorišče. V višini jih nekoliko presega le vhodni pravokotni stolp. Dvorišče je obdano z večidel zazidanimi arkadami. Na severni strani se je ohranil eden izmed dveh obrambnih stolpov, ki pa ne presega višine stavbe.⁴ Na žalost ni mogoče rekonstruirati stanja pred letom 1790, ker so Savinški temeljito opravili svoj posel. Lahko pa ugotovimo, koliko prostorov (kasneje verjetno prezidanih) in v kakšen namen jih je administrator uporabljal ter tudi njihovo opremo.

Problem pa se pokaže, ko se vprašamo, kakšne posledice je čutil grad po požaru leta 1705. Tedaj naj bi do temeljev pogorelo kompletno mesto, komenda, cerkev, stolpi, mestna vrata z obzidjem in seveda grad. Če bi bilo to res, bi imeli v 18. stoletju kar tri razvojne faze gradu: do 1705, do 1790, po 1790. Preden si ogledamo notranjost gradu po inventarju iz 1723,⁵ poskusimo te vesti preveriti. L. Podlogar se sklicuje na začetni zapis v krstni knjigi, ki se pričinja z 28. oktobrom 1705: »*Incendium universale, quo urbs, arx, commenda et ecclesia deflagavit.*«⁶ S tem je določen termin post quem non, saj je očitno, da so starejše knjige zgorele in so morali začeti z novo serijo. Zapis se deloma sklada s prošnjo za pomoč, ki so jo naslovili meščani 22. januarja 1706 na kranjskega vicedoma, kjer v uvodu opisujejo posledice požara: »*In verwihener herbstezeit und 1705 jahr durh ein unss unwissend wie entstandene freyrsbrunst (!) in der nacht da gleichsamb alle leüth sich schlaffen gelegt mit allen darin befündlihen heüssern, dern nit ains überbliben, völli in den grundt mit allen statt thürern (!) und thörn der statt eingeschert und verbrunen das also auch wegen der unglaubigen hüiz die ringmaur gänzlichen ruiniert und khaonstandt halten saidern von neüer und grund aufgeführt werden muessen...*«⁷

Podobno trdi tudi A. Svetina, ki ima pred očmi približno enako prošnjo deželnemu glavarju (?), v kateri naj bi meščani trdili, da je požar izbruhnil v četrtek ponoči pred Vsemi svetimi leta 1705.⁸ To pa je 29. oktober. Očitno se Podlogarjev in Svetinov vir ne skladata v datumu. Če se začenja krstna knjiga z 28. oktobrom iz zapisom o požaru, le-ta ni mogel izbruhniti dan kasneje!

Oba vira pa se vsebinsko ne skladata z našim, ki datuma sicer ne določuje natančno. Slednji natanko našteje, kaj je v Metliki prizadejal požar, a med objekti ni gradu. Obstaja možnost, da so meščani v tekstu izpustili grad, ker ni bil v njihovi lasti. Bolj verjetno je, da grad ni bil toliko poškodovan, saj osemnajst let starejši inventar ne namiguje, da gre za popolnoma nov ali vsaj večinoma obnovljen objekt. Sklepamo lahko, da so popravila tekla počasi in zajela streho (na zalogi je bilo na primer 2505 strešnih skodel, 202 letvi, 360 novih žeblicev za streho) ter nekaj prostorov (80 mernikov apna). Končno moramo popra-

viti tudi datum nesreče: požar je izbruhnil še pred 28. oktobrom, najverjetneje 26. ali 27. oktobra. Dan kasneje je župnik že moral odpreti novo krstno knjigo.

Po požaru se je precej meščanov preselilo v okolico Metlike, preživljalo zimo v kočah in trpelo pomanjkanje življenjskih potrebščin. Mesto je zato zaprosilo vicedoma, naj jim oprostí kontribucijo in druge davščine, zlasti naj jim pomaga popraviti obzidje in stolpe, ker leži Metlika »na nevarnem kraju... na kranjsko-hrvaški meji«. ⁹ Nekaj mesecev kasneje je mesto posredovalo še pri Karlu Jožefu Kapusu, tajniku vicedomskega urada, naj bolj pritisne na vicedoma vsaj glede popravila obzidja. ¹⁰ Kakorkoli že, mesto je zaradi požara prišlo v hudo finančno krizo, saj je še leta 1715 znašal zaostali dolg mesta pri deželnem vicedomu nad 3000 goldinarjev in nič ni kazalo, da se bo zmanjšal. ¹¹

Inventar iz 1723 je pisan na papirju formata 20,3 × 29 cm. Gre za šest zvezanih listov, od katerih so notranji štirje na gosto popisani s premičinami, ki pripadajo gradu, prvi pa nosi naslov: *Inventarium rerum mobilium arcis Möttling de anno 1723. Sub administratura Stanislai Pepelko conscriptum*. Zadnji list ima označeno signaturo, kakršno je dal aktu arhivar v zagrebškem Kaptolskem arhivu: *Ad acta capituli saeculi XVIII, fasc. 57, nr. 128 (prečrtano 2)*. Jezik

je latinski, a zelo pokvarjen. Pisar je moral biti Hrvat, saj je ponekod latinskim nazivom dodajal še hrvaška oziroma lokalna imena: čoln — čun, trnek — potez, žimnica — poplun, sito — retko sija, zapah — lokot, strgalo — ribes ali strugacha, nož — kosrach, majolika, olenka, latvice za mleko itd.

Inventar je nastal ob zamenjavi administratorja (upravitelja) gospostva, ki ga je postavljajl kapitelj. Pred Pepelkom je bil administrator neki gospod Škerlec, čigar inventar se omenja med raznimi zemljiškimi akti. Stanje, kakršno opisuje naš inventar, je torej našel novi administrator Pepelko, ko je prevzel službo. ¹²

Inventar omenja vsaj deset različnih prostorov, medtem ko za precej inventarij ne določuje mesta hrambe. Sklepati gre, da so se hranile v večjih prostorih tako v pritličju, kot tudi v prvem nadstropju. Oglejmo si sobe v zaporedju, ki ga navaja naš vir. Večina bivanjskih prostorov je bila v pritličju. Največja in »najbolj razkošna« je bila soba gospoda administratorja. V njej je bila ovalna mizica, stenska preproga (tapiserija), trije stoli z naslonjalom in dve omari. V manjši (z vrati iz celega lesa) je bilo sedem žlic za luščenje polžev (!) iz dragocenejšje kovine, štirje manjši noži, pet čistih prtov, po ena solnica iz zmesi svinca in srebra ter okrogel podstavek za skledo, posodice za

METLIKA pred prvim požarom v 18. stoletju (okoli leta 1679, vzeto iz J. W. Valvasor, *Topographia ducatus Carniolae modernae*, Bogenšperk 1679)

Na južni strani gradu so še vidna kletna okna, ki so skupaj s kletjo zazidana

desert in majolika, po eno steklo z zlato rožo oziroma črnolom (?) in dva svečnika z laštnim usekovalnikom. Omara je imela verjetno obliko kredence. Večja omara je bila nova in menda uporabna tudi za branje in pisanje — nekakšen pisalnik. Hranila je osem platnenih oblek (rut) za administratorja in osem za pisarja, štiri brisače in 31 serviet. Prejšnji administrator je sobo olupšal z osmimi slikami in kipci. Postelja je bila velika in poslikana. Pepelko jo je opremil s štirimi blazinami, žimnico in le eno odejo, a zato iz volne. Poleg postelje sta stala stol in blagajnica z zapahom. Administrator v njej ni hranil denarja, temveč le zadolžnice in urbarialne izpiske: knjigo starih zadolžnic iz časa Avgustina Gabriellija (?), gorninska pravila, gorsko-sodni spisi, dva izvlečka iz urbarjev, deset pol papirja in inventar prejšnjega administratorja gospoda Škerleca.¹³ Soba je bila povezana z manjšo, ki je služila kot nekakšna osebna administratorjeva shramba — *zadnja soba gospoda administratorja*. V njej je bila prazna postelja, miza s predalnikom iz orehovine, stara skrinja, oblečena v kožo, ter dve lončeni skodelici z *dobrim* kisom.

Nasproti administratorjevega domovanja je bila skromnejša sobica grajskega pisarja. V njej je stala postelja, en oblazinjen predal, tri majolike, peč, poln sodček kisa, in šest lesenih stolov, dve orehovi mizi s skrinjo z zapahom, železna košara in past za miši.

V pritličju je bila tudi kuhinja z naslednjo opremo: nov bronast kotel, železen raženj, strgalnik, dve dobri in ena počena ponev, odstranjevalec pene (?), železen *zglavnik*, železna lopata, sekira, možnar s tolkačem, nož, 15 krožnikov, 12 skodel, železna *sztrugacha*, 20 loncev, osem veder, dve posodici za maslo, šest latvic za mleko, trije kalupi za sir, večja in manjša steklena posoda za shranjevanje olja, šest škafov za vodo, pet malih čebričev, po eno kladivo in rešetka, dve mizi, železen trizob in večja omara z zapahom. Očitno ni šlo za pretirano razkošje.

Eden dragocenejših grajskih prostorov je bila klet. Gospodstvo je imelo precej lastnih goric pa tudi gornikov, zlasti severovzhodno od Metlike. Vino, ki ga je dobilo od dajatev in svojih vinogradov, se je zbiralo v grajski kleti, kasneje pa je bilo prodano ali odpeljano v Zagreb. Poglejmo, kaj je tod našel popisovalec: 103 posode (*vas*) oziroma sodov starega vina — vsaka je držala po 20 lokalnih veder (1 vedro = 17 bokalov = $17 \times 1,65 \text{ l} = 28 \text{ l}$), 59 posod starega vina po

14 veder, 104 posode novega vina po eno vedro, 102 posodi po 27 veder, 75 posod po 4 vedra in 54 posod po 9 veder novega vina. Posode ali sodi so imeli prostornine od 28 do 756 litrov. Skupaj je bilo v kleti torej 1828,4 hl vina v 497 polnih posodah. Poleg tega je bilo v kleti še 83 novih brezovih krogov (?), trije čepi ali pipe, lesen in železen lijak, osnovna mera za lokalno vedro, mera za ljubljanski bokal (= 1,65 l), dva vrčka oziroma posodici za sir, en nov sodček za kremo (?) ter skrinja, v kateri so zidarji hranili denar.

Zelo uporaben je bil tudi pravokoten stolp z vhodom, ki je imel dve nadstropji. V prvem so bile vreče (8), sito, strgalo, okovi za jetnike (s pripisom: *včasih jih je bilo več...*), kvadratna mizica, dve novi košari za setev, cel in polovičen mernik ter tri vejače. V drugem nadstropju sta bili dve blazini, sodček z mernikom soli (= 27 l), skrinja za slanino, 26 kolobarjev sira, železna žica in železen kapiteljski žig za oeritve.

Večina grajskega poslopja je služila za skladišče. Ogromno prostora so zavzele zbrane poljščine: 308 mernikov pšenice, deset mernikov pšenične moke, enako ječmena, 44 mernikov ovsa, 712 mernikov prosa v dveh *nedotaknjenih* skrinjah, 780 mernikov prosa, last gospoda Pepelka (skupaj 1492 mernikov), poldrugi mernik boba in nedoločljivo slanine. Žitaric je bilo skupaj 1844 mernikov ali 49.788 litrov. To pa je enako okoli 50 m³, kar bi pomenilo, da je soba v izmeri 5 × 10 m napolnjena z žitom 1 meter visoko. Ker je bilo prostora precej, so skladiščili vsekakor precej bolj ekstenzivno, tako da je žito v tem času zavzelo vsaj 100 m² grajske površine. Ne vemo pa, v katerem nadstropju.

Prav tako ne vemo, kje so se skladiščili še različni drugi predmeti, ki se vodijo s skupnim nazivom *supellex*. Gre za 38 funtov ali 13,28 kg volne, 36 posod za vino, 6 vrčev, 46 tramov za popravilo gradu (strehe?), 202 letvi po celem gradu, 15 različnih uteži, stiskalnica za grozdje (verjetno v kleti,) velika smrekova lestev (*kot nalašč za gašenje požara*) ter več manjših, 80 mernikov apna, krma za prašiče, različni zapahi (8) in druge malenkosti, kot pravi pisar. V zgornjem obhodu so hranili še sočivje v večji skrinji — mernik leče (sodeč po opazkah, da sočivja ni od preteklega leta ostalo nič, o eni sami bóri odeji gospoda administratorja ter o razlikovanju starega in novega vina lahko sklepamo, da se je inven-

tura opravljala na pomlad ali celo zgodaj poleti 1723.

Nekaj imovine se je hranilo v dveh pristavah v Petrovini (zahodno od Jastrebarskega) in Dobljčah (južno od Črnomlja).

V Petrovini je bilo uskladiščenih 2505 strešnih skodel, 360 žeblicev, štiri skledje masla, šest kolobarjev sira, mreža za ribarjenje in čoln. V Dobljčah so hranili še en čoln, sedem skrinj za žito, dve majhni in eno večje korito za mesenje kruha ter trnek za ribolov (*vulgo potez*).

Precej je bilo v grajskem hlevu živine. Tod se je »trlo« 22 glav goveje živine: bik, junec, štiri junice, pet telet in enajst krav. Enajstkrat je gospodstvo oddajalo v najem svojim kmetom v okolici Metlike. Ne nazadnje se je administrator znebil skrbi glede krme.

Za potrebe kuhinje je bilo pri hiši še 27 gosi, 13 rac, dva petelina in deset kokoši, ki jih je popisovalec uspel odkriti na kraju samem (po spisku kar 29 kokoši, trije petelini in osem piščancev!). Pri tem si Pepelko ni mogel kaj, da ne bi potarnal, da so poginile mladice in da... »*ne unicum quidem in mea tabula haberim.*«

Napak bi bilo misliti, da je naštetja oprema vse, kar je premogel grad. Inventar ni upošteval sob in osebne lastnine strežnega osebja (kuharjev, sobaric, hlapcev, vratarjev itd.), prav tako ne vse osebne imovine gospoda administratorja, ki jo je prinesel s seboj: vir ne omenja oblek, obutve, knjig itd. Gre torej le za inventar stvari, ki so bile last zagrebškega kapitlja oziroma za standardno opremo povprečne zastavne graščine.

Kljub temu nam inventar omogoča vpogled v materialno življenje v gradu s skromnim gospodstvom. Ko primerjamo metliški grad z drugimi, ne smemo biti presenečeni nad preproščino. Večja gospodstva so drugod omogočala življenje »na višini«, bogatejši

inventar pa je bil odvisen tudi od številčnosti, starosti in kontinuitete neke plemiške familije na njihovi graščini. Ker pa Stanislav Pepelko ni bil poročen niti plemiškega rodu, temveč le začasni upravitelj gospodstva Metlika, je oprema prilagojena zgolj najnim potrebam skromnega, dolgočasnega, provincialnega životarjenja.

OPOMBE

1. Lj. Ivančan, Podaci o zagrebačkim kanonicima II, Zagreb 1924, str. 670 (tipkopis v zagrebškem Kaptolskem arhivu).

2. Kaptolski arhiv, Acta capituli saeculi XVIII, fasc. 57, št. 1: urbar gospodstva Metlika iz 1593.

3. Prav tam, št. 127: urbar gospodstva Metlika iz 1723.

4. I. Stopar, Gradovi na Slovenskem, Ljubljana 1986, str. 300;

J. Dular, Metlika skozi stoletja, Metlika 1978, str. 117–8.

5. Kaptolski arhiv, Acta capituli saeculi XVIII, fasc. 57, št. 128.

6. L. Podlogar, Požari v Metliki, Izvestja muzejskega društva za Kranjsko XVII/1907, str. 46.

7. Arhiv Slovenije, Vicedomski urad za Kranjsko, fasc. I 124 (škatla 233), Lit. M, XXXIII, št. 12.

8. A. Svetina, Metlika (dve razpravi iz pravne zgodovine mesta in okolice), Ljubljana 1944, str. 5.

9. Glej op. št. 7.

10. AS, Vicedomski urad za Kranjsko, fasc. I 124 (škatla 233), Lit. M, XXXIII, št. 2.

11. Glej op. št. 8.

12. Ob isti priložnosti je nastal že omenjeni urbar iz leta 1723.

13. Večina tega gradiva se hrani v Kaptolskem arhivu v Zagrebu v zgoraj omenjenem fondu (morda gre prav za urbarja iz 1593 in 1723).